INSTITUTUL ROMÂN PENTRU EVALUARE ŞI STRATEGIE

TELE-VREMEA ȚIGANILOR

Recentele evenimente din viața comunității rromilor, ocazionate de moartea autointitulatului şi acceptatului rege Cioabă, au adus în prim plan mediatic o realitate care a putut șoca prin nefiresc, atemporal sau spectacol grotesc. Televiziunile au transmis mai bine de o săptămână, în direct, au realizat dezbateri, au mediat relații între clanuri, au determinat evenimente viitoare. Romii au fost o pradă ușoară pentru jurnaliștii care le-au pus la dispoziție, cu generozitate, microfoanele şi camerele de luat vederi. În naivitatea lor, romii au făcut spectacol, au intrat în joc și au performat într-un reality-show care a reuşit să confirme și să actualizeze stereotipurile negative ale românilor despre romi. Au fost unele dintre puținele ***reality-show-uri veritabile***, netrucate, dar nişte producții media care nu ar fi trebuit promovate. Romii au jucat în aceste producții TV şi s-au certat "pe bune" sau au primit sugestiile răutăcioase din întrebările jurnaliştilor ca sfaturi, iar pe unele le-au urmat. Insistența pe aur şi pe locuințele de un kitsch monumental au fost subiecte interesante, dar nu reprezintă viața adevărată a sutelor de mii de famiilii de romi. Majoritatea lor trăiesc greu, în sărăcie fără şcoală sau în pribegie. De exemplu, în ultimii ani, rata sărăciei absolute a fost la români undeva în jur de 5 %, iar în cazul populației de romi aceasta trece de 30%. O butadă care face și azi carieră în România, am auzit-o de la o doamnă mai în vârstă, în timpul unei cercetări cu studenții, era că "şi țiganii au bani, omenie mai puțin". Încă sunt destui români care cred că a trăi în țigănie înseamnă huzur, nemuncă, bani, distracție, aur, regi, împărați sau palate. Ar trebui să-i ducem într-o colonie de romi să vadă cu ochii lor cel puțin câteva lucruri înfiorătoare: mulți copii romi nu pot merge la şcoală iarna, pur şi simplu pentru că nu au ce încălța şi nici haine groase, să vadă violența şi promiscuitatea, murdăria şi foamea.

Pe de altă parte, întotdeauna am privit cu mirată fascinație aderența oamenilor pentru stereotipul romantic al vieții de țigan, la noi mult amplificat de filmul lui Emil Loteanu "*Şatra*". Probabil că este fascinația focului veşnic viu, a unei chemări spre pribegie care ne-o fi rămas din vremurile în care căutam hrana umblând hai-hui sau cel al iubirii care duce la nebunia fugii de lume cu o iubire interzisă. Cert este că la auzul unor acorduri de cântec pe care-l considerăm țigănesc, toată lumea se ridică, se prinde într-un dans pe care țiganii veritabili nu cred că-l

Calea Turzii 150, 400495 Cluj Napoca, Tel. 0364.710.701, Fax 0264.438.638,
www.ires.com.ro office@ires.com.ro

dansează. Femeile se maimuțăresc dând din buric, uneori cu efecte hilare, iar barbații bat puternic cu talpa pantofilor închipuindu-se mari amorezi care sunt în stare să ucidă pentru iubitele lor. Mai lipseşte calul care paşte linistit şi complice din stereotipul romantic, greu de adus în sălile de bal sau în restaurantele de nunți. Nu cred că țiganii sunt mândri că îi maimuțărim în diverse ocazii, cei mai mulți nu se recunosc în asemenea stereotipuri. Telenovelele de mare succes la noi nu au public de romi, sunt mai degrabă consumate de români şi scot audiente fantastice, învingând în clasamente chiar la redifuzare. Telenovela românească "Inimă de țigan", marca PRO TV, a fost văzută de 43% dintre cetățenii români şi le-a plăcut mult sau foarte mult la peste 60% dintre ei și doar 6% se declară nesatisfăcuți de „opera de artă" respectivă, dacă așa se poate numi ea. Au recunoscut că au fost telespectatori activi ai acesteia şi 29% dintre intelectualii din eşantion, iar 70% dintre cei care au văzut producția spun că aceasta le-a plăcut. Acest serial exportat în Slovacia reuşeşte să facă acolo audiențe pe care această țară nu le-a cunoscut niciodată.

Revenind la mediatizarea cu privire la decesul lui Florin Cioabă, televiziunile au câștigat, în săptămâna respectivă, audiențe ieşite din comun. Cu toate că nu s-au respectat niciuna dintre regulile mediatizării minorităților, spectacolul a fost total. Conform sursei credibile care este *Pagina de media*, explozia audiențelor din ziua înmormântării față de o altă zi de vineri normală a fost de de 47% pentru Antena 3, Romania TV 57%, B1 a crescut cu 77%. Cu excepția postului DIGI 24, televiziunile au funcționat ca bocitoare naționale și au prezentat un spectacol care a întărit stereotipurile negative și asa destul de persistente, după cum o arată studiile sociologice din ultimele două decenii. Telespectatorii care au spart audiențele recunosc că s-au uitat, dar declară cu maximă ipocrizie în jur de 70% că lucrurile văzute din viața țiganilor nu li s-au părut interesante. Cum adică? Au stat o gramadă de ore în fața televizorului pentru ce? S-au autoflagelat, s-au bucurat că văd o etnie care se dă în spectacol, li s-au relevat aspecte care le-au întărit imaginea negativă despre țigani și, prin ricoșeu, le-a crescut stima de sine?

E adevărat că 60% dintre spectatori evaluează mediatizarea aceasta ca făcând rău imaginii etniei romilor. Dar această luciditate este de scurtă durată sau reprezintă doar un răspuns politically corect, deoarece le vin în minte tuturor doar adjective si epitete negative, iar 57% declară chiar că nu au încredere în această etnie, în general. Contactul cu romii este evitat, doar 17% recunosc

Calea Turzii 150, 400495 Cluj Napoca, Tel. 0364.710.701, Fax 0264.438.638,
www.ires.com.ro office@ires.com.ro

că au un prieten rom cu care se vizitează, iar 57% nu cred că romii sunt discriminați. Înrădăcinarea adâncă a stereotipului negativ ester vizibilă în faptul că, deși la nivel intelectual românii acceptă că, formal, romii sunt cetățeni egali, totuși 59% cred că nu ar trebui ajutați de către stat, deoarece romii sunt săraci căci nu le place munca (72%!) și, pe de-asupra, sunt și delicvenți (61%).

Cu ani în urmă, după una dintre cercetările privind relațiile interetnice în Transilvania și România, unde populația reacționa divers, în funcție de etnie, găsisem variabila care ne apropia cel mai mult de vecinii noştri de istorie, maghiarii. Era singura variabilă atitudinală care se manifestă și la români și la maghiari sau germani cu o intensitate egală: respingerea față de țigani. Mi-am adus aminte de această "frățietate" transetnică în zilele acestea când căutam să-mi explic ciudata noastră aplecare spre valorizarea unor evenimente care-l au ca personaj central pe țigan și lumea lui. Cred că după douăzeci de ani de căutare științifică am găsit un răspuns simplu la întrebarea: de ce, totuși, ne uităm la televizor cu atâta zel la filme sau la grotescul reality-show cu bocitoare. Răspunsul este izbitor de simplu: **tele-țiganul este mai ușor de acceptat decât cel în carne și oase**. Tele-țiganul este o schemă cognitivă pe care o putem folosi ca pe o păpușă de cârpă, exact cum dorim. Uneori tele-țiganul este interesant pentru că noi credem că este un spirit liber, care încalcă toate regulile, iar nouă ne-ar plăcea să facem același lucru, dar nu o facem din lipsă de curaj, din hipersocializare sau din laşitate. În cele mai multe momente, tele-țiganul este țapul ispăşitor, ar trebui să plătească pentru toate păcatele noastre. Este vinovat pentru imaginea proastă a României în străinătate, pentru delicvența din țară, pentru degradarea moravurilor, a politicii. Spunem că lui nu-i place munca, de parcă noi ne spetim cu ea mai tare ca japonezii sau nemții. Uneori credem că tele-țiganul e putred de bogat, deşi nu munceşte şi-l pizmuim pentru că și noi am vrea să fim așa. Așa îl primim pe tele-țigan în casă, protejați de sticla televizorului sau plasmei agățate pe perete. Așa nu-i șimtim mirosurile și nici nu trebuie să ne păzim bibelourile.

Am citit rezultatele cercetării realizate de tinerii mei colaboratori de la Institutul Român pentru Evaluare şi Strategie - IRES și am rămas cu ele pe birou mai bine de o săptămână, așteptând să pot lua hotărârea de a le publica sau nu. Nu vroiam să le public ca date seci, fără căutarea unei explicații, măcar subiective şi personale, cum este aceasta, pentru că îmi părea că

nu vor avea nici un efect, puteau trece ca elemente comune ale unei normalități cotidiene banale, fără să percepem tragismul acestei situații. În aceste zile mi-am amintit de zecile mele de incursiuni prin cartiere locuite de țigani alături de studenții de la sociologie sau operatorii de la Metro Media Transilvania, pe când eram mai tanăr. Mi-am adus aminte de prietenul meu din armată care ne cânta seara pe malul Dunării ”ce ne facem noi, țiganii, dacă vin americanii” şi de cât de mult îmi plăceau versurile care îmi sună şi azi în ureche: ”*Să traiască combinatu’/că mi-a angajat bărbatu’/la fabrica lu’ Patronu’/ şi împuscă milionu’. Să trăiască coaforu’/c-a tăiat la țigani păru’/pe țigănci le-a epilatu/ să le iubeasca bărbatu’. Mor românii de necaz/c-au țiganii aragaz/aragaz cu trei butoane / şi copiii mor de foame*”

Vedeam atâta tristețe în aceste cântece, care fac haz de necaz, iar prietenul meu de la Titu nu înțelegea de ce nu vreau să ascult aşa ceva și de ce nu îmi place ”Inima de țigancă” sau ”Trec țiganii, trec”, mult mai frumoase, cel puțin pentru ”voi, gagiii”, cum zicea camaradul meu. Mi-am adus aminte de Nea Tică, micuț şi bătrân ca o boabă neagră de piper, lăutarul ploieștean care se lumina la față când mă vedea și îmi cânta ”un țigan avea o casă”. Zile întregi m-am întrebat dacă acești oameni au fost reali pentru mine, au fost partenerii dragi ai unor momente din viață sau doar nişte umbre virtuale ciudate pe care le-am exploatat, cu superioritate, diferențiindu-mă prin asta de o viață mizeră și modestă, pe care ei o reprezentau. Am fost mai bun decât cei mulți care astăzi cred că țiganii sunt de vină pentru toate relele și că sunt nişte sub-oameni sau o cultură delicventă? Am reuşit sa trec dincolo de barieră?

M-am gândit mult și răspunsul pe care mi l-am dat m-a liniștit, dar asta nu are nicio importanță în economia acestui comentariu. Cifrele din sondaje arată o cruntă judecată a majorității și o perspectivă care nu ne dă speranțe că foștii robi de pe moșiile românești vor putea să devină oameni liberi, tratați cu respect real, în viitorul apropiat.

Cauzele acestei situații dramatice sunt multe şi nu-mi propun să le analizez în acest comentariu. Am vrut să scriu aici despre o sigură cauză: *noi, românii, i-am transformat pe țigani în tele-țigani şi ne plac doar dacă sunt în televizor şi facem ce putem să-i ținem captivi în această cuşcă de sticlă.* Sunt sigur că, oricât m-aş uita la televizor, n-o să-i vad, decât foarte rar, pe vreunul dintre foştii mei studenți de la sociologie, ştinte politice sau asistență socială care aparțin acestei etnii și nici pe intelectualii romi veritabili cu care am lucrat sau cu care m-am

intersectat, de-a lungul timpului, în demersurile mele cercetare sau în instituțiile guvernamentale în care am activat. Oricât ne-am uita la televizor îi vom vedea foarte rar pe intelectualii romi cu care am avut bucuria să lucrez în ultimii ani: Iulius Rostaş, Dan Doghi, Costel Bercuş, Vasile Burtea, Mariea Ionescu, Vasile Ionescu, Gelu Duminică, Ciprian Necula și multi alții. Acești oameni sunt reprezentanții adevărați ai unei etnii aflate în drumul redescoperirii de sine, ei nu se autointitulează în niciun fel, nu sunt regi sau împărați, dar pe ei nu-i vedem, nu-i recunoaştem pentru că sunt excepționali și, mai ales, pentru că au handicapul de a fi reali, nu sunt nişte scheme cognitive, nu sunt, din fericire, nişte tele-străini pe care-i privim cu dispreț sau cu milă. Când acești oameni vor fi aduși mai des în cutia de sticlă a televizorului, atunci și doar atunci va putea începe o schimbare reală pentru destinul romilor din România. Ei sunt reali și pot să aducă o viziune, ei pot fi liderii care schimbă o mentalitate, pot fi modele și exemple. Deocamdată, pe ei ar trebui să-i recunoaştem parteneri egali într-o situație în care între noi şi un important grup etnic există o prăpastie pe care n-o putem trece și unde ei, sprijiniți de noi, ar putea crea punți solide. Până atunci însă, nu avem decât să ne uităm pe pereții peşterii noastre electronice populate cu tele-țigani, tele-regi şi tele-împărați.

Vasile DÂNCU

PS. Am folosit cuvântul țigan din rațiuni de expresivitate şi într-un context pozitiv, fără conotații peiorative sau negative.